

hur olmadığını söylemektedir. Şiirler bir divanda toplanmadığı için günümüze ulaşmamıştır. Hâfız-ı Şirâzî ve Kemâl-i Hucendî'yi örnek alan bu şiirlerden bir kısmına bazı mecmualarda rastlanmaktadır. Edgard Blochet, Lutfî'nin *Seyfû'l-mülûk ve bedîu'l-cemâl* adlı bir mesnevisinin bulunduğunu kaydetmişse de (Bibliothèque Nationale, 998 numarada kayıtlı bir mecmua içinde, *Gül ü Nevruz* ile birlikte) M. Fuad Köprülü bunun doğru olmadığını söylemiş (IA, III, 292), Günay Karaağaç da eserin Meclisî'ye ait bulunduğunu tesbit etmiştir (*Lutfî Divanı* [haz. Karaağaç], s. XVII).

BİBLİYOGRAFYA :

Lutfî Divanı (haz. İsmail Hikmet Ertaylan), İstanbul 1960, s. 1, 9; a.e.: *Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım* (haz. Günay Karaağaç), Ankara 1997, tür.yer.; Abdurrahmân-ı Câmî, *Divân*, Tahran 1341, s. 360; Ali Şir Nevâî, *Hutbe-i Devâvîn*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 808, vr. 4^b-5^b; a.mlf., *Nesâyimü'l-mehabbe min şemâyimi'l-fütüvve*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 808, vr. 169^a (haz. Kemal Eraslan, Alî Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mehabbe min şemâyimi'l-fütüvve*, I, Metin, Ankara 1996); a.mlf., *Mecâlisü'n-nefâis*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 808, vr. 668^b-669^a (haz. Kemal Eraslan, Alî Şîr Nevâyî, *Mecâlisü'n-nefâis*, c. I-II, Ankara 2001); a.mlf., *Hâlât-ı Seyyid Hasan Big*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 808, vr. 735^a (haz. Kemal Eraslan, "Nevâyî'nin Hâlât-ı Seyyid Hasan Big Risâlesi", *TM*, XVI [1971], s. 89-110); a.mlf., *Hâlât-ı Pehlevân Muhammed*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 808, vr. 740^{a-b} (haz. Kemal Eraslan, "Alî Şîr Nevâyî'nin Hâlât-ı Pehlevân Muhammed Risâlesi", *TM*, XIX [1980], s. 99-164); a.mlf., *Muhâkemetü'l-lugateyn*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 808, vr. 781^a (haz. F. Sema Barutçu Özönder, *Alî Şîr Nevâyî, Muhâkemetü'l-lugateyn, İki Dilin Mukayesesi*, Ankara 1996); Devletşâh, *Tezkire* (trc. Necati Lugal), İstanbul 1967, IV, 572; Safiyyüddin, *Letâ'ifü'l-tavâ'if* (trc. Ch. Schefer), Paris 1883-85, I, 105; Sekkâkî, *Divân-ı Sekkâkî*, British Museum, Or., nr. 2079, vr. 2^{a-b} (haz. Kemal Eraslan, *Mevlânâ Sekkâkî Divanı*, Ankara 1999); Handmîr, *Hâbibü's-siyer*, Tahran 1271, III, 199; Zeki Velidî Togan, *Çağataiskii poet Lutfiy i ego Divan*, Kazan 1914; J. Eckmann, "Die Tschaghataische Literatur", *Ph.TF*, II, 304-402; H. F. Hofman, *Turkish Literature a bio-bibliographical survey*, Utrecht 1969, section III, part I, volume 4-6, s. 63; Kemal Eraslan, "XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı", *Büyük Türk Klâsikleri*, İstanbul 1986, III, 72-79; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 137; a.mlf., *Timurlular*, Ankara 1995, s. 90, 197; Adnan İnce, "Gül ü Nevruz Mesnevileri ve Sâbir'in Eserinden Seçme Beyitler", *TÜBA*, XXII (1998), s. 103-131; M. Fuad Köprülü, "Çağatay Edebiyatı", *IA*, III, 291-292.

KEMAL ERASLAN

LUTFİ EFENDİ, Ahmed

(bk. AHMED LUTFİ EFENDİ).

LUTFİ FİKRİ

(1872-1934)

Hukukçu ve siyaset adamı.

İstanbul'da doğdu. Tam adı Ömer Lutfî Fikri olup devrin valilerinden Hüseyin Fikri Paşa'nın oğludur. Üç yıllık Mülkiye İdâdisi'nden sonra iki yıllık yüksek kısmını tamamlayıp ağabeyi Mehmed Münci ile birlikte Temmuz 1890'da Mekteb-i Mülkiye'den mezun oldu. Ardından Paris Hukuk Fakültesi ve Ecole Libre des Sciences Politiques'in Section Diplomatique kısmında eğitimini sürdürdü, Nisan 1894'te İstanbul'a döndü. Kısa bir süre sonra Mizancı Murad'la haberleştiği iddiasıyla tutuklanarak on altı ay hapis yattı. Nisan 1897 başlarında hapisten çıkınca kaçması için gereken tedbirler alınarak bir memuriyetle taşraya gönderilmesine karar verildi ve 21 Temmuz'da Hamîdâbâd (İsparta) sancağı tahrirat müdürlüğüne tayin edildi. 29 Nisan 1898'de Niğde sancağı tahrirat müdürlüğüne nakledildiyse de Vali Galip Paşa ile anlaşamadığından bu görevden ayrılmak zorunda kaldı (9 Mayıs 1899). Avlonyalı Ferid Paşa'nın desteğiyle son memuriyeti olan Tortum kaymakamlığına getirildi. Bu görevinde iki yılı tamamlamadan kaçarak Rusya'ya sığıldı (1901) ve oradan Avrupa'ya geçti. Daha sonra Mısır'a yerleşti, zaman zaman Avrupa ülkelerine seyahat etti. Bir ara yurda dönmek için hükümete başvurdu; ancak kendisini Avlonyalı Ferid Paşa'nın adamı kabul eden Dahiliye Nâzırı Memduh Paşa bu isteği geri çevirdi.

Lutfî Fikri, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne ilk girenlerden biri olduğunu söylerse de bu harekete katıldığına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine Mısır'dan İstanbul'a geldi ve Dersim mebusu olarak ilk Meclis-i Meb'ûsan'a girdi. Kısa bir müddet sonra İttihat ve Terakkî'ye muhalefet etmeye başladı. Bu arada 1909'da Mülkiye Mektebi'nde ceza hukuku dersleri verdi. Mutedil Hürriyetperverân Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı ve bu hareketin gerçek önderi oldu. Birçok gazete çıkardı. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın da kurucularından biri ve partinin matbuattaki en gür sesiydi. 1915'te gittiği Avrupa'dan Mütareke'den sonra döndü. Bir yandan avukatlık, bir yandan da *Sabah* gazetesinde başmuharrirlik yaptı.

İstanbul ve Ankara hükümetleri arasında bir diyalog kurup aralarını bulmak amacıyla Müsâlemet İttifakı adıyla bir

dernek kurdu; ancak bu teşebbüsten bir sonuç çıkmadı. Saltanatın ve hilâfetin kaldırılmasına karşıydı. 10 Kasım 1923 tarihli *Tanin*'de yayımlanan bir yazısında halifeye istifa etmemesini telkin ettiği ve hilâfeti savunduğu için İstiklâl mahkemesinde yargılanarak beş yıl hapis cezasına çarptırıldı; fakat kendi başvurusu ile çıkan özel bir kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından affedildi. Muhalif tutumunu sürdürmesi üzerine Temmuz 1925'te ikinci defa İstiklâl Mahkemesi'ne çıkarıldıysa da bu defa beraat etti. 1920-1928 yılları arasında İstanbul Barosu başkanlığında bulundu; hayatının geri kalan kısmını avukatlık yaparak geçirdi. 7 Ekim 1934'te tedavi için gittiği Paris'te öldü ve Père-Lachaise Mezarlığı'na defnedildi. Kemikleri on sekiz yıl sonra İstanbul'a getirilerek Edirnekapı Mezarlığı'nda kendi yaptırdığı kabrine annesiyle babasının yanına gömüldü.

II. Meşrutiyet'in mücadelecisi ve muhalif simalarından ve meclisin en iyi hatiplerinden biri olan Lutfî Fikri siyaset hayatında her zaman idealist bir tavır ortaya koydu, kanaatlerini dile getirmekten çekinmedi. Arapça, Fransızca ve Almanca biliyordu. Lutfî Fikri'nin kitaplarından başka çıkardığı *Tanzimat* gazetesiyse diğer gazete ve dergilerde birçok yazısı bulunmaktadır. Bilinen ilk yazıları Paris'ten döndükten sonra *Maârif*'te çıkmış (20 Temmuz/9 Teşrinisânî 1311, s. 192-204), ilgi çeken bu yazılar muhtemelen hapse girdiği için kesilmiştir.

Lutfî Fikri'nin çoğu risâle hacminde olan başlıca eserleri şunlardır: *Şimdiki İzdivaçlar* (Kahire 1905 [piyes]); *Tecrübe-i İtikad: Duhter-i Hindû* (Kahire 1905); *Erkekler Arasında* (Kahire 1907 [piyes]); *Essai de critique les désenbantées de Mr. Pierre Loti* (Kahire 1907); *Hukûk-ı Ceza* (İstanbul 1325); *Selânik'te Bir Konferans* (İstanbul 1326); *Yemen Vilâyetinin Sûret-i İdâresi Hakkında Der-*

Lutfî Fikri

sim Mebusu Lutfi Fikri Bey'in Teklif-i Kânun Lâyihası (İstanbul 1326); *Me-bâdî-i İlm-i Hukuk* (İstanbul 1327); *Osmanlı Târîh-i Siyâsîsi* (İstanbul 1329); *Hükümdarlık Karşısında Milliyet ve Mesuliyet ve Tefrik-i Kuvâ Mesâilî* (İstanbul 1338); *Meşrutiyet ve Cumhuriyet* (İstanbul 1339); *Hakk-ı Müddâfaa* (İstanbul 1933); *Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü* (haz. Y. Demirel, İstanbul 1991).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, c. 76, s. 463; Lütfi Fikri, "Hüseyin Kâzım", *Hüseyin Kâzım Bey* (haz. Şevki), İstanbul 1935, s. 48-53; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 230; Taha Toros, *Türk Hatipleri*, Ankara 1950, s. 37-39; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979, s. 346, 348-350; Tank Zafer Tunaya, *İnsan Deristiyeli Kaplı Anayasa*, İstanbul 1979, s. 183-190; a.mlf., *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul 1984-89, I-III, tür.yer.; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul 1989, s. 48-49, 80-83, 170, 172; Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, İstanbul 1990, tür.yer.; Murat Çulcu, *Hilâfetin Kaldırılması Sürecinde Cumhuriyetin İlanı ve Lütfi Fikri Davası*, İstanbul 1992, I-II, tür.yer.; E. J. Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1992, s. 51, 54-55, 91; Ahmet Ali Gazel, *Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Siyasî Hayatı: 1908-1912* (yüksek lisans tezi, 1996), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Suat Güven, *Lütfi Fikri Bey'in Siyasî Görüşleri ve İki Risalesi* (yüksek lisans tezi, 1998), MÜ Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Enstitüsü; Murat Kurt, *İkinci Meşrutiyet'in Önemli Siyasî Partileri ve Lütfi Fikri Bey'in Siyasî Mücadelesi* (yüksek lisans tezi, 2000), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ali Haydar [Özgent], "Lütfi Fikri Bey'in Ölümü", *İstanbul Baro Mecmuası*, VIII/7-8, İstanbul 1934, s. 148-156; Mün'im Mustafa, "Lütfi Fikri'nin Vasiyetnamesi", a.e., VIII/9-10 (1934), s. 185-191; Münir Süleyman [Çapanoğlu], "İttihatçıların Zorlu Düşmanı Lütfi Fikri Nasıl Adamdı?", *Hafta*, sy. 31, İstanbul 1934, s. 5; a.mlf., "Lütfi Fikri Kimdi, Neler Yaptı?", a.e., sy. 159 (1952), s. 27, 29; Hüseyin C. Yalçın, "Lütfi Fikri", *Yedigün*, sy. 175, İstanbul 1936, s. 9, 31; Uygur Kocabaşoğlu, "Bu Bir Rekor Mudur?", *TT*, XI/64 (1989), s. 21-23; Nevin Yurdsever Ateş, "Lütfi Fikri Bey İstiklal Mahkemesinde", *Toplumsal Tarih*, IX/52 (1998), s. 54-55; a.mlf., "Lütfi Fikri Bey'in Affı", a.e., IX/53 (1998), s. 31-32.

ALİ BİRİNCİ

LUTFİ PAŞA

(ö. 970/1563)

Osmanlı vezirîâzamı.

Doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi olmamakla birlikte getirildiği görevlerden hareketle 1488 yılı civarında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Arnavut kökenli bir devşirme olarak II. Bayezid'in saltanatı (1481-1512) orta-

larında saraya alındı ve Enderun'da iyi bir tahsil gördü. Yazmış olduğu *Te-vârîh-i Âl-i Osmân* ve *Âsâinâme*'de verdiği kısa hayat hikâyesinde Şah İsmâil'in Dulkadir beyi Alâüddeve üzerine yürüdüğü tarihten (914/1508) itibaren olayları takip edebildiğini, Yavuz Sultan Selim'in cülusunda (1512) çuhadarlıktan 50 akçe müteferrikalık ile taşra çıktığını, daha sonra çağnigirbaşılık, karpıcıbaşılık, miralemlik ve Kastamonu sancak beyliği görevlerinde bulunduğunu belirtir; ancak bu görevlere hangi tarihte getirildiğinden söz etmez. Başta Sehi Bey olmak üzere muasır bazı kaynaklar onu Yavuz Sultan Selim'in yanında yetişmiş bir kişi olarak tanıtır. Ayrıca hayatına dair bilgi veren bazı araştırmalarda benzer hizmetlerde bulunan çağdaşı diğer bir Lutfi Paşa ile karıştırılmış olduğu anlaşılmaktadır (İA, VII, 97).

Kanûnî Sultan Süleyman döneminin ilk yıllarında önce Kastamonu, ardından Aydın sancak beyi oldu. Bu görevde iken 928'de (1522) Rodos kuşatmasına katıldı ve fetihten sonra Rodos Kalesi tamiriyle görevlendirildi. Ardından uzunca bir süre Yanya sancak beyliğinde bulundu. Bu sırada Viyana muhasarasına iştirak etti ve yararlığı görülen bazı askerlerin terfileri için padişaha ve Sadrazam İbrâhim Paşa'ya arzlar sundu (T SMA, nr. E. 5866, 6435). Daha sonra Karaman beylerbeyliğine tayin edildi (940/1533-34). Bu görevde iken İrakeyn seferine Karaman askerleriyle katılıp çeşitli hizmetler gördü (Feridun Bey, I, 587). Özellikle Tatvan'da Mimar Sinan'a gemiler inşa ettirip sefer için istihbaratta bulunduğu bilinmektedir (Sâî, s. 24). Belirli sürelerle Anadolu ve Rumeli beylerbeylikleri yaptı ve üçüncü vezirliğe yükseldi. 943'te (1537) Korfus seferinde donanma kaptanı Barbaros Hayreddin Paşa ile birlikte hareket etti ve Osmanlı deniz kuvvetlerinin kumandasını üstlendi. Venedik'in elinde bulunan Korfus adasına 25.000 asker ve otuz top çıkardı (18 Rebülevvel 944 / 25 Ağustos 1537). Seferin seyri konusunda Barbaros'la arasında ihtilâf çıktı, bu anlaşmazlık daha sonra da sürdü. Padişahın emriyle Korfus kuşatması kaldırılınca Lutfi Paşa İstanbul'a döndü, kısa bir mâzuliyetin ardından divanda ikinci vezirliğe yükseldi (1 Muharrem 945 / 30 Mayıs 1538). İkinci vezir sıfatıyla padişahın yanında Boğdan seferine gitti (Safer 945 / Temmuz 1538). Sefer sırasındaki en önemli hizmeti padişaha Mimar Sinan'ı takdim ederek tanıtması ve Sinan'ın Prut nehri üzerine kur-

duğu köprü vasıtasıyla ordunun kısa sürede karşıya geçmesini sağlaması oldu (a.g.e., s. 25; Peçuylu İbrâhim, I, 258). 26 Safer 946'da (13 Temmuz 1539) Ayas Paşa'nın ölümü üzerine vezirîâzamlığa getirildi.

Vezirîâzamlığı sırasında Osmanlı-Venedik savaşına son veren 947 (1540) antlaşmasının imzalanmasında aktif rol oynadı. Ayrıca Habsburg elçileriyle yapılan müzakereleri yönetti. Kaynaklarda, Osmanlı vasalı Zapolyai'nin hizmetinden ayrılıp Habsburglar'ın temsilcisi olan elçi Laczky ile yürüttüğü görüşmelerde Avrupa ahvaline tam vâkıf olduğu belirtilir. Görüşmeler sonunda alınan savaş kararında da rolü olduğundan söz edilir. Ancak Budin seferine hazırlık yapılırken Muharrem 948'de (Mayıs 1541) ansızın vezirîâzamlıktan azledildi. Görevden alınma sebebi, zina suçlusu bir kadını şer'î ve örfî hukuksa aykırı bir uygulama ile cezalandırması, bu yüzden Yavuz Sultan Selim'in kızı olan eşi Şah Sultan'la aralarında hakarete varan sert bir tartışmanın geçmesi olarak gösterilir (T SMA, nr. E. 7924; Danişmend, II, 220-222). Görevden alındıktan sonra yıllık 200.000 akçe emekli maaşı ile Dimetoka'daki çiftliğine çekilen Lutfi Paşa geri kalan yirmi yıllık hayatını araştırma ve eser telifiyle geçirdi. Azil sebebini eserinde "... mağlûb-ı nisâ olmayıp onların keyd ü mekrinden emin olmak için sadrazamlıktan fâriğ olmağı evlâ görmeğın" sözleriyle ifade ederek kendi isteğiyle vezirîâzamlığı bıraktığını belirtir (*Âsafnâme*, s. 61). Azlinin başka önemli bir sebebi de sadâreti sırasında giriştiği siyasî, idarî ve malî icraatı, rüşvet ve irtikâpla mücadelesi karşısında kendisi aleyhine çalışan gayri memnun bir zümrenin oluşması ve bunların muhalefeti olarak izah edilir. Bir süre sonra hacca gitmek üzere izin alan Lutfi Paşa hac dönüşü Dimetoka'daki çiftliğine kapanmış ve burada vefat etmiştir (970/1563).

Lutfi Paşa taşradaki sancak beyliği ve beylerbeylikleri, ardından vezâreti ve özellikle iki yıla yakın süren sadâreti sırasında çok önemli görevler üstlenmiş, kök-

Lutfi Paşa'nın temsilî bir resmi